

Innspill til rapport om rettighets- og lisensspørsmål ved tilgjengeliggjøring av forskningsdata

Uttalelse - Forskerforbundet

Status	Innsendt til Norges forskningsråd Innsendt og bekreftet av instansen via: jorunndn@forskerforbundet.no
Innsendt av	Jorunn Dahl Norgård
Innsenders e-post:	jorunndn@forskerforbundet.no
Innsendt dato	01.09.2021
Hvilken organisasjon?:	Forskerforbundet Organisasjon (Privat)
Stilling	Fagsjef

✓ Jeg bekrefter at denne uttalelsen er på vegne av hele oppgitte organisasjon.

Innspill til rapport om rettighets- og lisensspørsmål ved tilgjengeliggjøring av forskningsdata

Avsender: Norges forskningsråd

1. 1. INNLEDNING

På vegne av Kunnskapsdepartementet har Forskningsrådet og UNIT nedsatt et utvalg som har fått i oppdrag å utrede rettighets- og lisensspørsmål knyttet til deling av datasett fra forskning. Forskningsrådet er sekretariat for utvalget. I fjor høst leverte utvalget et notat til Kunnskapsdepartementet som beskriver prinsipielle spørsmål de mener bør behandles videre, hvilke strukturelle endringer som bør vurderes for at Norge skal oppnå mer deling og gjenbruk av forskningsdata, og hvilke lovverk som berører disse problemstillingene. Basert på notatet ba utvalget om innspill fra relevante aktører i løpet av vinteren og våren 2020/2021.

Innspillene har kommet inn i flere former, blant annet gjennom skriftlige innspill, møter med ulike aktører og en åpen høringskonferanse i mars 2021. Nå har utvalget gjennomgått innspillene fra første fase og innarbeidet dette i et utkast til rapport. Det er denne utkastet til rapport du nå er i ferd med å gi innspill til. Endelig rapport fra utvalget leveres til Kunnskapsdepartementet til høsten.

Fristen for innspill er 1. september.

2. 2. HVA ØNSKER VI INNSPILL PÅ?

Vi ønsker generelt innspill på innholdet i utkastet til rapporten, om det er dekkende og om det er nyansert nok. Vi setter pris på konkrete tilbakemeldinger og forslag. Vi ønsker spesielt innspill på foreløpige anbefalinger (som ennå ikke er diskutert ferdig i utvalget).

3. 3. HVEM KAN SPILLE INN?

Vi ønsker innspill fra bredden av interessenter i kunnskapssektoren. Vi oppfordrer til ett felles innspill pr organisasjon, men det er også mulig å sende inn individuelle svar eller svar på vegne store og små grupper. Vi ber om at det informeres om hvem man representerer i svaret.

4. 4. OM HØRINGSVERKTØYET

- Det er mulig å videresende skjemaet og gi både lese- og skrivetilgang til andre.
- For å sende inn det endelige innspillet må du huske å trykke "lagre" og "send inn". Du vil motta en kvittering med svarene du har sendt inn.

5. 5. SPØRSMÅL OM HØRINGEN

For evt. spørsmål som gjelder revisjonsarbeidet, vennligst kontakt: Siri Lader Bruhn slb@forskningsradet.no eller Nenitha Charlotte Dagslott ncd@forskningsradet.no

6. 6. MED DITT SAMTYKKE

Ved å sende innspillene, samtykker du/dere til at vi kan behandle og samle innspillene for spesifikke formål som for eksempel i rapporter og for publisering på nettsiden.

Vi ber om dine kontaktopplysninger (navn, e-post og evt. institusjon). Vårt behandlingsgrunnlag er GDPR art. 6 (1) (e). Høringsinnspillene regnes som saksdokumenter og vil bli arkivert. [Les vår personvernerklæring](#) for mer informasjon om hvordan vi behandler dine personopplysninger.

? Til del 1: Er beskrivelsene av forskningsdata dekkende? Begrunn gjerne svaret.

Delvis enig

Forskerforbundet vil innledningsvis understreke at vi mener utvalget har gjort en god jobb og at utkastet er en fyldig og saklig redegjørelse som svarer bra på mandatet utvalget har hatt. Kompleksiteten i dette, juridisk og knyttet til spørsmål om valg og bruk av lisens kommer godt fram. Rapporten er tydelig på videre avklarings- og utredningsbehov og ikke minst på kostnadene som følger med økt datadeling. Behovet for støttetjenester til forskerne, juridisk og teknisk, understrekes og det er viktig. Vi støtter derfor anbefalinger om at man bør begynne i det små, dvs prioritere tilrettelegging for økt deling av data der behovene er mest prekære og hvor det å dele data framstår som mest hensiktsmessig.

Forskerforbundet støtter målsettingene om åpen forskning og er enig i at deling av data kan "representere et taktskifte i forskeres mulighet til å bygge på andres arbeid", til å åpen nye forskningsfelt og gi ny kunnskap (jfr. blant annet Norges forskningsråds (NFR) innspill til revidert langtidsplan (LTP), kap 5.10). NFR og utvalget påpeker at overgangen til åpen forskning, publisering og data, medfører kraftige strukturelle endringer og at det er stort behov for avansert vitenskapelig utstyr, storskala forskningsfasiliteter, generisk e-infrastruktur og infrastrukturer for forskningsdata (ibid.). Forskerforbundet mener følgelig at oppfølgingen av utvalget krever en diskusjon omkring investeringsbehov og kost-nytte. Målet må være at den faktiske forskningsaktiviteten blir høyere og kvaliteten på forskningen bedre. NFR anbefaler i sitt innspill til LTP at Norge bør følge EU's anbefalinger for investeringer for FAIR-tilpasning. I det ligger at 5 % av FoU-budsjettene bør investeres i tilgjengeliggjøring av forskningsdata. Forskningsrådet mener en slik opptrapping må skje gjennom omprioritering og vekst i bevilgningene. For Forskerforbundet er det her viktig å understreke at mål om datadeling, må skje gjennom vekst i forskningsbevilgningene. Vi er bekymret for at stadig mer midler trekkes bort fra faktiske forskningsaktiviteter og i retning søknadsskriving, vurdering, tildeling, rapportering og tilrettelegging for åpen forskning. At målsettinger om åpen forskning, datadeling inkludert, får

betydning for selve forskningsprosessen ved at denne blir mer tidkrevende og kompleks må tas med i regnestykket, og ikke minst sees i forhold til forskernes allerede begrensede og/eller pressede arbeidssituasjon hva tid til forskning angår. Generelt hadde vi gjerne sett at vitenskapelig ansattes arbeidsbetingelser og konsekvenser for forskerne var mer eksplisitt adressert. Vi viser også til diskusjonen og bekymringen omkring økte kostnader ved tilgjengeliggjøring av helsedata (jfr. høringsvar fra blant annet Folkehelseinstituttet og Kreftregisteret som omtales i Dagens medisin, 16. august i år). Vi kommer tilbake til noen av disse momentene under de andre spørsmålene i høringen.

Når det gjelder beskrivelsene av forskningsdata, syns Forskerforbundet at rapporten på en god måte får fram at "data ikke er data". Samtidig omtales forskningsdata i stor grad med utgangspunkt i naturvitenskap og medisin. Rapporten er blitt noe tydeligere på andre type data fra humsam, men den gode og brede definisjonen fra OpenAire (s. 11) kunne med fordel vært trukket fram noe mer.

Forskerforbundet savner også en tydeligere avklaring av rådata vs bearbeide data med hensyn til hva som skal være åpent, inkludert en problematisering av hva som er beskyttet og ikke. I mange tilfeller vil et forskningsprosjekt basere seg på en blanding av kvalitative og kvantitative data. Det kan komplisere deling og bør problematiseres.

? Har du andre kommentarer til del 1 av rapporten? Henvis gjerne til kapittelnummer ved kommentarer til spesifikt innhold.

Se Forskerforbundets innledende kommentar over. Vi inkluderer innledningen til rapporten som del av del 1. Her pekes det på bakgrunnen for arbeidet med åpen forskning, på målsettinger om åpenhet og kunnskapsdeling, om strategier og signaler fra OECD, Unesco og EU, i tillegg til vedtatte strategier i Norge. De forventede gevinstene ved datadeling framgår tydelig (jfr. s. 6), men Forskerforbundet savner nok at man også peker på mulige farer for bruk og misbruk av data. Det kan handle om kommersielle aktører som benytter data til helt andre formål enn det de var tiltenkt, men også om at manglende kompetanse knyttet til bruk i verste fall kan svekke kvaliteten i forskning og bidra til økt usikkerhet om forskningsresultatene. Det kan svekke tilliten til forskningsbasert kunnskap. På regionalt innspillmøte i regi av KD og tilknyttet innspill til revidert LTP, ble det sagt om helseanalyseplattformen at "om kort tid blir altfor mye data åpent tilgjengelig for altfor mange" og at dette stiller store krav til kompetanse og til varsomhet.

Rapporten er tydelig på prinsippet "så åpent som mulig, så lukket som nødvendig". Det er bra, men vi savner altså flere betraktninger rundt mulige farer. Vi ser at dette nok ligger på siden av utvalgets mandat, men mener dette er viktige betraktninger som man må ta med seg i oppfølgingen av endelig rapport når den foreligger.

S. 16: Her heter det: "Når utvalget i det videre gir sine anbefalinger, er det viktig å understreke at disse gjelder forskningsdata som er kvalifiserte for deling og gjenbruk. *Utvalget er spesielt opptatt av en slik kvalifisering for at miljøer som ikke har forutsetninger for å dele data på samme måte som andre, skal forfordes i en satsing på mer deling av forskningsdata, med medfølgende tiltak, virkemidler og insentivmekanismer.*" Det er avgjørende viktig at utvalget har blikk for forskjeller på tvers av fagdisipliner, fagmiljø, forskningsprosjekter osv når det gjelder muligheten til å faktisk dele forskningsdata. Det kunne med fordel kommet enda tydeligere fram i rapporten (jfr. også kommentar om humsam over). Den kursiverte setningen er imidlertid veldig uklar, og bør omformuleres.

? Til del 2: Er innholdet i kapittelet 6. "Juridisk rammeverk for deling og gjenbruk av forskningsdata" dekkende? Begrunn gjerne svaret.

Helt enig

Forskerforbundet mener innholdet er dekkende, og på en god måte får fram at det er behov for solid juridisk kompetanse og forskningsstøtte funksjoner på dette området. Det er bra at utvalget peker på videre avklarings- og utredningsbehov - tilknyttet blant annet forventninger om "eierskap" til data samt rammeverk for datahåndtering i samarbeidsprosjekter (jfr. anbefaling under punkt 6.7). Dette er det helt vesentlig at følges opp.

Når det gjelder behovet for juridisk kompetanse til å legge til rette for lovlig og hensiktsmessig deling og forøvrig også andre forskningstøttefunksjoner knyttet til deling av forskningsdata, vises det til at "institusjonene må sørge for dette" (jfr første bombepunkt s. 28). Her savner Forskerforbundet betraktninger omkring institusjonenes forutsetninger for å gjøre dette. UH-institusjonene er svært ulike. Noen er store og forskningsintensive, andre små og med en tyngre utdanningsprofil. Vi ser i søkning til EUs rammeprogrammer at institusjonene har svært ulike forutsetninger for å delta og nå opp i konkurransen. God bistand og rådgivning fra Forskningsrådet har for mange miljøer vært og er fortsatt viktig. Tilsvarende vurderinger bør gjøres når det gjelder forskningsstøtte og juridisk kompetanse knyttet til datadeling. Hva er helt nødvendig kompetanse og støttetjenester som alle institusjoner må kunne tilby (førstelinje) og hva kan med fordel legges til et nasjonalt nivå?

I denne sammenheng savner vi også en omtale av hvordan dette vil slå ut for forskningsinstituttene, som med lav grunnfinansiering har langt svakere forutsetninger for å bygge opp nødvendig teknisk-administrativt støtteapparat. Vi vet fra diskusjonen rundt åpen

publisering, forlagsavtalene og abonnementsutgifter at dette har vært utfordrende for instituttsektoren, og vi må påse at ikke mål om åpen forskning fører til at institusjoner i forskningssektoren får svekket sine ramme- og konkurransevilkår. Det pekes på at også myndighetene økonomisk må legges til rette for at institusjonene kan tilby gode støttetjenester til forskerne. For instituttsektoren vil det handle om en opptrapping av grunnfinansiering, som en sentrale aktører i langt tid har påpekt som helt nødvendig for å utbytte sektorens potensiale for blant omstilling- og innovasjon.

? Er innholdet i kapittel 7. "Om lisenser og frigivelseserklæringer for deling og gjenbruk av forskningsdata" dekkende? Begrunn gjerne svaret.

Forskerforbundet mener innholdet i all hovedsak er dekkende. Øverst på side 33 heter det "Lisenser som inneholder vilkår om ikke-kommersiell bruk gir kun tillatelse til å bruke det lisensierte materialet for ikke-kommersielle formål". Her kunne man med fordel inkludert eksempel på *ikke-kommersielle* formål og da til forskjell fra kommersielle (jf. også kap. 8.4 som omtaler dette, men svært knapt).

Forskerforbundet savner også en nærmere definisjon av hva som menes med offentlig finansiert forskning.

Kan med fordel også tydeliggjøre at fakta og kunnskap er fri, og at det som er åpent etter offentlighetsloven ikke kan belegges med tilgangsbegrensning.

Forskerforbundet savner henvisning til relevante paragrafer i EU's single market directive(paragrafer med relevans for forskning og undervisning).

Kapitlet er langt, lisensspørsmålet komplekst. Forskerforbundet mener det hadde gjort rapporten mer tilgjengelig/leservennlig dersom man inkluderte en oppsummering etter 7.3.5. Vi viser ellers til kommentar under.

? Har du andre kommentarer til del 2 av rapporten? Henvis gjerne til kapittelnummer ved kommentarer til spesifikt innhold.

I konteksten **bibliotek, forvaltning og metadata** vil vi påpeke følgende:

- For et forskningsprosjekt med datainnsamling, bearbeiding og publisering vil man måtte forholde seg til metadata på mange nivåer og i ulike faser. Utvalget er innom problemstillingen, men vi vil påpeke at begrepet metadata brukes noe forskjellig avhengig av domene. Der bibliotekarar og forvaltere av gjenfinningssystemer ser metadata som det som muliggjør standardisert beskrivelse for gjenfinning og utveksling av dokumenter og objekter, vil metadata for forskere være det som gjør bearbeiding av innsamlet data enklere.
- Lisensiering i et metadataperspektiv, vil derfor måtte gjenspeile dette, men viktigst – at det er etablert normer og kultur for å gjøre disse vurderingene så tidlig som mulig i et forskningsprosjekt.
- På de øverste gjenfinningsnivå bør man etterstrebe felles nasjonale og internasjonale retningslinjer for metadata knyttet til lisenser, slik at man enkelt i søk kan skille mellom de ulike lisensstypene, og slik at det ikke er tvil om hvilke rettigheter og begrensninger som gjelder for innholdet. De fleste metadataskjemaer har koder for lisensangivelse, men det bør undersøkes om dette er godt nok for en sømløs høsting inn i databaser.
- Metadata på øverste gjenfinningsnivå må alltid ha en åpen lisens. Det samme bør gjelde nivåene under hvis ikke lovverk hindrer dette.

Forøvrig mener Forskerforbundet at kap 10 gir en god oppsummering av hvilke premisser som må ligge til grunn for bruk av lisenser og frigivelseserklæringer av forskningsdata.

? Til del 3: Gir innholdet i del 3 en god beskrivelse av ikke-juridiske barrierer for deling og gjenbruk av forskningsdata? Begrunn gjerne svaret.

Delvis enig

Når det gjelder ikke-juridiske barrierer, viser vi til vår innledende kommentar. Videre arbeid må inkludere:

- hensyn til ulikheter og egenart på tvers av institusjoner og fagområder
- Økonomi og investeringer som er nødvendig må sees i forhold til kost/nytte. Investeringer i kompetanse (juridisk og teknisk) samt infrastruktur, må ikke gå utover ressurser til faktiske forskningsaktiviteter.
- Forskerforbundet er glad for at utvalget er tydelige på kostnader, men savner en nærmere analyse av dette. Det er viktig at utvalget påpeker ABE- reformens konsekvenser og er

tydelige på myndighetens ansvar her: "Det er viktig at myndighetene, som setter krav om en mer åpen forskningssektor, også legger til rette for at institusjonene kan tilby gode støttetjenester til forskerne. Det kan være vanskelig å få til en god dimensjonering mellom forskning og støttefunksjoner når viktig kompetanse blir omfattet av krav til effektivisering gjennom blant annet ABE-reformen" (jfr. punkt 14.2).

- Også viktig at det understrekes behov for kompetansebygging i skjæringsfeltet mellom jus, digitalisering og teknologi, åpen forskning og vitenskapelig metode". I tillegg til spesialistkompetanse på kunstig intelligens, maskinlæring og dybdelæring ved bruk av tungregningsprosesser". Forskerforbundet vil her legge til forskningsetikk.
- Når det gjelder tellekantsystemet og eventuelle endringer, mener Forskerforbundet det må sees i en større sammenheng og tilknyttet andre prosesser - som mulige endringer i vurdering av akademiske karrierer og den varslende gjennomgangen av finansieringsmodellen for UH-institusjonene.

? Har du kommentarer til anbefalingene som står under overskriften "Regjeringen og departementene"?

Om anbefaling knytte til tellekantsystemet: se kommentar over.

Forskerforbundet er ellers fornøyd med at utvalget er tydelig i hvilke forventninger som legges til regjering og departementer, inkludert behovet for investeringer som forutsetning for å nå målsettingene.

? Har du kommentarer til anbefalingene som står under overskriften "Finansiører og virkemiddelapparatet"?

Åpen forskning som kvalitetskriterie ved tildeling av midler må sees i forhold til det enkelt prosjekt og hvorvidt og på hvilken måte det er relevant å tillegge åpen forskning vekt (jfr. så åpent som mulig, så lukket som nødvendig).

I oppfølgingen av rapporten er det nødvendig med en grundigere diskusjon omkring hvilke tjenester og støtteordninger som skal tilbys på institusjonsnivå vs. nasjonalt nivå, og hvilke støtteordninger/insentiver som er påkrevd.

? Har du kommentarer til anbefalingene som står under overskriften "Forskningsinstitusjonene"?

Når det gjelder anbefalinger knyttet til helhetlige karrierevurderinger i tråd med DORA-erklæringen, må det sees i sammenheng med sektorens innspill til forslag til nasjonal veileder og NORCAM.

Institusjonene bør samarbeide om retningslinjer for datadeling, slik at forskerne møte lik praksis på tvers av institusjonene. Dette er ikke minst viktig for å skape forutsigbarhet og ikke unødig hindring på tvers av institusjoner.

Det bør i større grad reflekteres at institusjonene i UH-sektoren og forskningsinstituttene har ulike forutsetninger for å gå inn i de endringer som mål om datadeling medfører (jfr. kommentar over).

? Har du andre kommentarer til del 3 av rapporten? Henvis gjerne til kapittelnummer ved kommentarer til spesifikt innhold.

Ingen kommentar fra instansen

Med vennlig hilsen

Mari Sundli Tveit
Administrerende direktør i Norges
forskningsråd

Dokumentet er elektronisk godkjent